

הא לחמא עניא

עוניי, לפי שמדת הפסח היא עשירית האפיפה והיא גם כן מנחת הדל שאין ידו משגת. ויש מפרשים שכונת זה המאמר שאנו צריכין לומר "כל דכפין ייתי ויכול", פירוש מי שאין לו מה יאכל יבא אצלי, "וכל מאן דצריך", כלומר מי שצריך כרפס וחרוסת ומרור ויין לד' כוסות יקח ממני, "ויפסח", פירוש יקח צרכי הפסח, שכן ראוי לעשות למי שהיכולת בידו.

6. ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה

...ואם תאמר מהו די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כי "ויאפו את הבצק" לא היה אלא אחר יציאת מצרים. **ופירש ה"ר יהוסף האזובי בשם בן עזרא**, שהיה שבו בהודו והיו מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעולם חמץ. והטעם מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ ויספיק ממנו מעט, וכן היו עושים המצרים לישראל. **כתב רב מתתיה**, מה שנהגו לומר "כל דכפין ייתי ויכול", כך היה מנהג אבות שהיו מגביהין שולחנותיהם ולא היו סוגרין דלתותיהם, והיו אומרים ככה כדי שיבאו ישראל העניים שביניהם לאכול, ולקבל שכר היו עושין זה, ועכשיו שנעשו שכיני עכו"ם יותר משכיני ישראל, מפרנסין אותם בתחלה כדי שלא יחזרו על הפתחים, ואח"כ מגביהין את השולחן ואומרים כמנהג ראשונים ע"כ.

ואמרין במסכת תעניות, רב הונא כי הוה אכיל הוה פתח הכי: "כל דכפין ייתי ויכול". ובלייל פסח יש הוצאה גדולה ואין ביד העניים לקנות די ספוקס, על כן נהגו לומר "כל דכפין ייתי ויכול", כלומר מי שהוא רעב ואין לו מה יאכל, יבא ויאכל עמנו. "כל דצריך ייתי ויפסח", פירוש, שאפשר שיש לאדם פת אורז ופת דוחן ואינו רעב, שהרי יש לו מה יאכל, ואין לו מצה של מצוה ולא צרכי הפסח, כגון: חרוסת ומרור ויין לארבעה כוסות, לכך אומר: "כל דצריך ייתי ויפסח", כלומר יבא ויעשה סדר הפסח, ואחר כך ידבר על לבם ואומר להם: לא תבושו אם אתם סמוכים על שולחן אחרים, השנה הזאת אנחנו ואתם משועבדים, לשנה הבאה יבא המשיח ונהיה אנחנו ואתם משוחררים, כדאמרין בראש השנה: בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל. ויש מפרשים "כל דכפין ייתי ויכול", כל מי שהרעיב עצמו בערב הפסח כדי לאכול מצה בתאבון, יבא ויאכל מיד, שאסור לאכול מצה בערב הפסח...

7. שו"ת ציץ אליעזר חלק כב סימן צז

הרמב"ם מתחיל נוסחתו וכותב בזה"ל: נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך היא: מתחיל על כוס שני ואומר: "**בבהילו יצאנו ממצרים**", הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" וכו'. ולא מובן כוונתו במ"ש בבהילו יצאנו ממצרים, והקשר וההמשכיות להאח לחמא עניא, והמובן בזה. ונלענ"ד ליישב ולפרש, שהרמב"ם בא בזה ליישב הקושיא שמקשים על האמירה הזאת של די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, וכי כל הרד"ו שנה שהיו אבותינו במצרים אכלנו כל הזמן לחם שלא החמץ? ובזאת השאלה מתקשים כבר מהקדמונים, ומביאים ליישבה ולכוונה בשם האבן עזרא, שהיה שבו אחד בארץ הודו והיה מאכילין אותו לחם מצה שהוא קשה להתעכל וישהה אכילתו במעיו ולא ירעב במהרה. ונראה זה לכאורה לדחוק לפרש בכזאת. על כן נלענ"ד, שהכוונה בזה הוא על זמן היציאה ממצרים שלא הספיקה בצקם של ישראל להחמץ בגלל חיפזון היציאה, ככתוב מפורש בתורה: "וישא העם את בצקו טרם יחמץ" וגו'. וכן "ותחזק

1. תחילת הגדה של פסח

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל-דכפין ייתי ויכול, כל-דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בְּנֵי חוּרִין:

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קטו עמוד ב

אמר שמואל: לחם עני - לחם שעונין עליו דברים. תניא נמי הכי: לחם עני - לחם שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר: לחם עני - עני כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה - אף כאן בפרוסה. דבר אחר: מה דרכו של עני - הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן נמי - הוא מסיק ואשתו אופה.

3. נר למאור על הגדה של פסח - עולם חסד יבנה

לאורם של דברים, טבעי שעניין מיוחד של בין אדם לחבירו יופיע דווקא בחג הפסח. ומעות חטיין כבר נרמזו בפסוק: "מצות גאֵל את שבעת הימים", וכתוב גאֵל בבנין נפעל דהיינו לאחרים (הגר"א ב"קול אליהו" פרשת ראה). ובראש הלכות הפסח (בטור וש"ע) מופיע עניין הצדקה - "קמחא דפסחא". בלייל הסדר קודם לאכילת מצה אומרים אנו בנוסח "הא לחמא עניא" - "כל דכפין ייתי ויכול", לבטא שמצוות אכילת מצה קשורה במהותה לחסד.

במסגרת ההכנות לקיום מצוות מצה ומצוות הפסח משתלב המנהג, שמובא אמנם בהלכה אך נשאר בגדר מנהג, של קמחא דפסחא, מבצע נפלא וקדוש. כלל ישראל בחושיו הבריאים הרגיש, כי לא יתכן שאתה תשב בביתך בחוג המשפחה שש ושמח, ומשפחה הגרה במקום מגוריך תישאר ללא שולחן ערוך לקראת הסדר בפסח. נקבעו אורחות חסד קפדניים ייחודיים למנהג זה: "איש בל ימנע מנתניה - או שתקבל או שתתן". בערב זה כולנו יושבים לשולחן ערוך, בין עשיר בין עני, המאכל זהה בכל מקומות מושבותינו. ואנחנו העם היחידי שיכול להתפאר שבכל מקום שיהודים גרים, עניים כעשירים, כולם מתיישבים מסביב לשולחן עם מצה, יין וכל צרכי החג. ובליילה זה, שמא נשאר עוד נזקק שלא בא על סיפוקו, אנו מכריזים בפתיחת הסדר: "כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח".

4. ראב"ן פסחים

...ומה שאומרים בלשון ארמית כך איתקן, שהיו מדברים בלשון ארמית כדי שבינו הנשים והתינוקות וישאלו. ולא תיקנו לומר ייתי ויפסח עד שחזרו מגלות בבל ועשו פסח, לפיכך אינו ראוי לאומרו גם עתה, אלא יאמר כל דכפין ייתי ויכול וכל דצריך השתא הכא וכו'. וי"ל שגם בבבל היו אומרים ייתי ויפסח, והכי פירושא, כל דכפין למצה שלא אכל עדיין ממנה ייתי ויסב ויכול מצה בהסיבה, שכן מצותה בברכתי שאברך עליה על אכילת מצה, וכל דצריך לאכול אפיקומן שהוא זכר לפסח ייתי ויפסח, כלומר, עושה למצות אפיקומן כדין הפסח שהיה נאכל באחרונה, **ולבני ביתו הסמוכין עליו אומר כן ולא לכל אדם, שהרי ביתו סגור ומוסגר ושארית ישראל לא ידברו כזב**.

5. ספר כלבו סימן נא

...והתקינו מסדרי ההגדה ז"ל המאמר הזה בלשון ארמי, כדי שבינו הנשים והטף שהיו מספרים בלשון ארמי. **והתקינו לשנה הבאה בני חורין בלשון הקדש, שלא יבינו המאמר הארמיים ויחשבו אותם מורדים במלכות**. ויש מפרשים שלפיכך קורא הלחם הזה "לחם

מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים", וכן "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגו'". ואם כן לזה ועל כך פירש הרמב"ם התחלת אמירה אהא לחמא. ומתחילים ואומרים [לפי דעתו]: "בבהילו יצאנו ממצרים" והוכרחנו למהר לצאת כנ"ל, לכן מיהרנו לאכול "לא חמץ" ולא לחכות עד שיחמיץ, וזהו איפוא "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנו אז בארעא דמצרים", באשר שמיהרנו לצאת באשר חזק מצרים על העם למהר לצאת משם, וגורשו ולא יכלו להתמהמה עוד.

8. ספר סדר היום סדר ההגדה וכוונתה

ומתחילין "הא לחמא עניא" אף על פי שאינו מן הענין של ההגדה, משום שעם היות שאנו עושים עצמינו בני חורין והרי אנו משועבדים תחת אדום וישמעאל, לזה נ"ל שהתחילו בענין זה, כלו' אינו דומה שעבוד זה לשעבוד מצרים, שאע"פ שאנו משועבדים עתה לא אבדה תקותינו ולא נגזרה תאותנו והרי הרשות בידינו לעשות כרצוננו, וכל דצריך ייתי ויפסח ובידינו להאכילו ולהשקותו. וא"ת סוף סוף משועבדים אנחנו ועבדים? אין ענין עבדותנו כלום דהא אנו מובטחים ועומדים ומצפים ומקוים הישועה בכל עת ובכל שעה, ואם השתא הכא אפשר לשנה הבאה שנהיה בארעא דישראל, ואם כעת אנו עבדים, לשנה הבאה נהיה בני חורין בעה"י, כי ישועת ה' כהרף עין. ונקלה זאת הגאולה הרבה מגאולת מצרים ואפשר לה להיות ע"פ הטבע, וא"צ כ"כ לשנות סדרי בראשית ושדוד המערכות, מה שלא היה כן ביצ"מ כמו שאנו מגידים ואומרים: ואלו לא הוציא הקב"ה אותנו משם עדיין אנו וכו', כלומר, שלא היתה יציאתנו משם אלא בדרך נס בכחו הגדול וזרועו הנטויה שעל דרך טבע לא היה אפשר לצאת. והתחילו זה הענין בלשון תרגום, י"א כדי שיבינו הכל, ואם יש רעב ח"ו שיבא העני בפועל ויאכל. וי"א כדי שלא יבינו השדים והמזיקין ויאמרו שניתן להם רשות ויבאו לערבב שמחתנו, אבל לשון תרגום אינם מבינים, דאפילו מה"ש אינם מבינים כמו שאמרו חז"ל על ענין הקדיש:

9. מאור ושמש שמות פרשת בא

ולסיבה זו ירדו אבותינו למצרים - לזכך חמריותם ולשבר תַּאֲוָתָם על ידי עול השיעבוד, כדי שיתוקן חטא אדם הראשון. ולזה נִצְטָוֵינוּ לאכול בפסח לֶחֶם עֲנִי (דברים טז ג) שהוא תַּפֵּל בלי מלח ובלי שום תיקון - לכוונה הזאת, להורות שלא ימשך אדם אחר תענוגות בני אדם המדומות. ולכן נקראת המצה לֶחֶם עֲנִי - מפני שהעני אין בידו לבחור מאכל אשר יִתְאָנֶה ויחמוד, ומוכרח לאכול מן הבא בידו, אף הַבִּלְתִּי עָרֵב לֶחְכֹּ. כן גם אנחנו אוכלין מצה מעיסה בלתי מתוקן, שיהיה שְׁנָה לנו המתוק ואיננו מתוק, רק לקיום נפשינו לעבודתו יתברך שמו, ונקדש עצמינו על ידי אכילת מצה שבעת ימים לנגד שְׂבָעִים שְׁנָה יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ, שנדע על ידי זה שְׁמֹן הצורך להשליך מנגד כל חמדת העולם וּמְאֻוֵּי.

10. רמב"ן דברים פרק טז

כי הזכיר במצה שתהיה לחם עני, להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון, והיא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והנה תרמוז לשני דברים, וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

11. עולת ראיה חלק ב - הגדה של פסח

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים - שני דרכים ישנם להתעלותו ורוממותו של כל כח חיים

מעשי, שצריך לצאת אל הפועל בתוקף ורב חיל. הדרך האחד הוא ההרוחה, ונתינת החופש למרוצתו ושטף זרמו, למען ילך ויגדל ילך וירחיב את השפעתו במרוצתו ושטף פעולתו. והשני הגורם לו, אע"פ שהוא הפכו, הוא כח העוצר, הדוחק והמונע, הלוחץ בעד הכח המוכן לצאת להתפרץ ולהתרחב, שלא יצא, שיהיה כלוא ונסכר, שאז בבא עתו יוסיף הלחץ הקדום... חופש ועצמה להגדיל מעופו ועז חיי התנשאות פעלו... הכח המחנק והלוחץ הזה היתה ממלכת מצרים הגדולה והחזקה, שהיתה אז עומדת ברום עז תוקף הקולטורה העולמית, שהיתה היא כמו העולם כולו בניגוד גמור מכל החפץ העליון של השאיפה האלהית, של הנשמה הישראלית. כאן עמד כח חפץ העבדות המוחלטת, והטומאה והרשעה והבערות הנלוות עמה, מול חפץ החופש האלהי ואור הקדושה הצדקה והחכמה העומדים על דגלו, והיד החזקה הלוחצת הזאת, האומרת "לא ידעתי את ד'", לא יכלה לשנות את טבע הנשמה בפנימיות הווייתה ועצמותה. היא היתה יכולה רק לצמק את התפשטותה, ולהכניסה בחוגה העמוק הפנימי, באופן שלא היתה יכולה להתגלות אפילו לנפשה עצמה במילואה. אמנם זה הקימוץ ההפכי, לבד מה שהועיל לקיבוץ כחות רבים בגניזה, הרבה כח דוחף שמספיק להיות נלוה תמיד אל כחות החיים שלה להתרחב ולהתפשט. וזה לחם העוני, ציור הקימוץ והתכנסות הכחות... די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, הוא הולך עמנו על דרכנו הארוכה, אשר דוגמאות של לחץ וצרות מצרים. עם סוגר הקימוץ וכח העוצר מהרים קול ברמה, מהרחיב כח גנוז וטמיר בעז אלהי עולם השמור בקרבנו פנימה, בקרב נשמת האומה כולה, כלבת אש קודש שלהבתיה בוערה, הוא יסבבנו ישע, לעת יוסר הלחץ להרים קרן בימין ד' רוממה, רוממה ועושה חיל.

12. הרב יוסי פלא

אות קלילה - לפי האר"י הקדוש, אומרים "הא לחמא עניא" (בניקוד צירה), במשמעות 'הנה', כמו בפסוק: "הא לכם זרע". בפנימיות, יש כאן רמז לאות ה"א, היא האות שבא נברא חודש ניסן, ככתוב בספר יצירה. מבחינת ההגייה, האות ה"א היא העדינה והקלילה ביותר מכל האותיות, אנו מבטאים אותה כמו נשימה מודגשת - ולכן היא נחשבת כנשמה פנימית המניעה את כל האותיות. מסיבה זו האות ה"א מייצגת יותר מכל את עצם פעולת הדיבור, ולכן היא פותחת את אמירת ההגדה בליל הסדר. ערכה המספרי של האות ה"א הוא 5, ומתאים לפתוח בה את 'מגיד', החמישי בסימני ליל הסדר. **אספקלריא המאירה** - יש גורסים "הא לחמא עניא", או "הא פלחמא עניא". בפשטות, הנוסחים הללו מובנים יותר, שכן המצה שלפנינו היא כמו לחם העוני שאכלו אבותינו. אך מהו פשר הנוסח "הא לחמא", והרי אין זה אותו הלחם עצמו? מסביר הרבי מליובאוויטש: כיון שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא היום ממצרים, נמצא שבערב פסח הזה היינו ממש במצרים והמצה הזו היא המצה של יציאת מצרים (לקו"ש ח"ז עמ' 259). **עבר הווה עתיד** - "הא לחמא עניא.. לשנה הבאה בני חורין". הפסקה הזו מתחילה בתיאור העבר - המצה שאכלו אבותינו בארץ מצרים - עוברת דרך ההווה - השנה אנו כאן - ומסיימת בתחושה חזקה של מבט לעתיד - בשנה הבאה... לפי הקבלה, בליל הסדר יורדים בבת אחת לעולם, ומאירים בנשמות שלנו, כל האורות הגדולים ("המוחין") בהופעה פתאומית, לא באופן מודרג ומסודר. אחר כך, האורות הללו נעלמים ומסתתרים, ואנו רוכשים אותם מחדש, צעד אחר צעד, במהלך 49 ימי ספירת העומר עד חג השבועות. כך גם בפסקה הפותחת את ההגדה יש תחושה שכל העתיד כבר

נמצא לנגד עינינו, ואנו אומרים בוודאות "לשנה הבאה
בארעא דישראל בני חורין". תחושת העתיד הזו היא
היא החירות!